

Program Profilaktyki Szkoły Podstawowej Nr 2 w Rzeszowie

Spis treści:

Wprowadzenie

1. Podstawa prawna programu
2. Podstawy wiedzy o profilaktyce
3. Charakterystyka okresu rozwojowego uczniów szkoły podstawowej
4. Potrzeby rozwojowe uczniów
5. Diagnoza problemów występujących w środowisku szkolnym
6. Agresja i jej przyczyny
7. Instytucje wspierające szkołę w działaniach profilaktycznych
8. Bibliografia
9. Aneks
 - I. Plan realizacji działań profilaktycznych na rok szkolny 2014/15

Wprowadzenie

Ostatnie lata przyniosły ze sobą szereg zmian nie tylko w sferze gospodarki i polityki. Doświadczamy również gwałtownych przemian społecznych.

Zmiany te niewątpliwie przyczyniły się do powstania pozytywnych zjawisk jak demokracja czy uruchomienie wolnego rynku. Z drugiej zaś strony odsłoniły zjawiska, które wcześniej nie występowały z taką siłą lub miały inną jakość niż obecnie.

W środowisku dzieci i młodzieży zauważa się występowanie agresji, przemocy, zażywanie różnorodnych substancji psychoaktywnych, kradzieże, a także inne zachowania ryzykowne. Jednocześnie obniża się wiek inicjacji alkoholowej, nikotynowej czy też narkotykowej. Kontakt młodych ludzi z substancjami psychoaktywnymi powoduje nie tylko konsekwencje w dziedzinie zdrowia i rozwoju, ale również wyzwala inne zachowania ryzykowne /często zachowania ryzykowne współwystępują/

Współczesne badania 11-15 - latków wykazują, że :

- Próbował palić tytoń co drugi nastolatek, co szósty pali aktualnie, 7% codziennie
- Napoje alkoholowe próbowało 75% młodzieży, co trzeci młody człowiek doświadcza już upojenia alkoholowego, co [piąty chłopiec pił piwo co najmniej jeden raz w miesiącu.
- Inne substancje psychoaktywne co najmniej jeden raz w życiu używał co piąty chłopiec i co dziesiąta dziewczynka, 4% używało ich więcej niż dziesięć razy.

Fakty te niepokoją zwłaszcza, że w ostatnich latach jak nigdy w historii naszego kraju nie pojawiło się tak wiele programów profilaktycznych. Nigdy też nie była nimi objęta tak duża populacja dzieci i młodzieży, jak właśnie w ostatnich latach. A jednocześnie nigdy dotąd nie powiększała się tak szybko liczba dzieci i młodzieży, którzy sięgają po substancje psychoaktywne wchodząc niejednokrotnie na drogę uzależnienia.

Obserwacje z ostatnich lat dotyczące praktyki organizowania działań profilaktycznych w szkołach, pozwalają określić słabe ich punkty. Można do nich zaliczyć:

- Przypadkowość realizowanych programów/żeby odfajkować temat/
- Działania narzucone odgórnie bez konsultacji ze szkołą /np. przez samorząd/
- Brak wcześniejszej diagnozy szkoły/czy dany program jest potrzebny, czy też należałoby wdrożyć inny/
- Działania miały charakter incydentalny/krótkie, wymuszone okolicznościami/
- Realizatorzy spoza szkoły, nie utrzymują kontaktu ze szkołą

Wskazania reformy systemu edukacji zmieniają usytuowanie profilaktyki prowadzonej w szkole, co winno wpłynąć na poprawę jej skuteczności. Intencją twórców reformy jest usunięcie tych braków poprzez włączenie profilaktyki do stałych zadań szkoły.

Konieczność budowania szkolnych programów profilaktyki wprowadzona została rozporządzeniem MENiS z dnia 26.02.2002r. Działalność edukacyjna szkoły określana jest przez:, szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy i szkolny program profilaktyki. Wszystkie te elementy powinny stanowić integralną całość. Ich przygotowanie i realizacja to zadanie zarówno całej szkoły jak i każdego

1. Podstawa Prawna Programu

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.(Dz. U. Nr 78 poz. 483.**
 - „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia do decydowania o swoim życiu osobistym” (**Art. 47**)
 - „Rodzice mają prawo do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniemami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania”(Art. 48).
 - „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniemami”(Art. 53 ust.3)
 - „Każdy ma prawo do ochrony zdrowia”(Art. 68)
 - „Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom „(Art. 68)
 - „Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów” (**Art. 70 ust. 4**)
 - „Rzeczypospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”(Art. 72, ust 1)
2. **Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez ONZ dnia 20 listopada 1989 r została ratyfikowana przez Polskę 30 września 1991 r. (Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz. 526)**
 - **W preambule Konwencji podkreśla się, że rodzina będąca naturalnym środowiskiem dzieci powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, a dziecko wymaga szczególnej opieki, troski i ochrony prawnej zarówno przed jak i po urodzeniu”**
 - **Art. 5 i Art. 27 podkreślają odpowiedzialność rodziny za wychowanie dziecka i kierowanie nim w sposób odpowiadający rozwijającym się zdolnościom dziecka a jednocześnie akcentują poszanowanie tego prawa przez państwo.**
 - **Art. 16 mówi o ochronie dziecka przed bezprawną ingerencją w sferę jego życia rodzinnego lub domowego**
 - **Art. 18 wskazuje na potrzebę pomocy rodzinie w wykonywaniu obowiązków wychowawczych poprzez zapewnienie odpowiednich**

**instytucji i usług, oświaty zdrowotnej i poradnictwa (Art.24),
programów socjalnych (Art.19)**

- **Przy istotnym dla profilaktyki budowaniu samorządności i demokracji szkolnej warto zwrócić uwagę na artykuły: 12 13, 14, 16 zobowiązujących państwo do zapewnienia dziecku „swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka” stosownie**
 - **do jego wieku oraz dojrzałości, do swobodnego wypowiadania się oraz swobody myśli, sumienia, wyznania, a także ochrony przed bezprawną ingerencją w sferę jego życia prywatnego oraz przed godzeniem w jego honor i reputację.**
3. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. nr 67 z 1996 r. ,nr 106 poz. 496 z 1997 r. , nr 28 poz. 153 i nr 141, poz. 943, z 1998 r. nr 117, poz.759 i nr 162, poz. 1126 oraz z 2000 r. nr 112 poz. 136)
- **Zapis w preambule ustawy określa: „Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju...”**
 - **Art. 1 określa zadania szkoły istotne dla działań profilaktycznych:**
 - **- wychowanie i opieka powinny być odpowiednie do wieku i osiągniętego rozwoju,**
 - **- treści, metody i organizacja nauczania powinny być dostosowane do możliwości psychofizycznych uczniów,**
 - **- szkoła powinna wspomagać wychowawczą rolę rodziny,**
 - **- należy zapewnić uczniom możliwość korzystania z pomocy psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej,**
 - **- warunki nauki, wychowania i opieki powinny być w szkole bezpieczne i higieniczne,**
 - **- zapewnia opiekę nad uczniami ze znacznymi lub sprzężonymi dysfunkcjami poprzez umożliwienie realizowania indywidualnych form i programów nauczania,**
 - **- opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej.**
 - **Art. 22 ust 2 pkt 13 ustala „zasady udzielania i organizacji pomocy psychologiczno – pedagogicznej w szkołach i placówkach, które powinny tworzyć warunki służące zaspakajaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia, a w szczególności wspomagać rozwój ucznia i efektywność uczenia się”.**

- Art. 31 pkt 13 „Kurator oświaty współdziała z właściwymi organami, organizacjami i innymi podmiotami w sprawach dotyczących warunków rozwoju dzieci i młodzieży, w tym w przeciwdziałaniu zjawiskom patologii społecznej, a także może wspomagać działania tych podmiotów.
- Art. 39 pkt 3 „Dyrektor szkoły sprawuje opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego przez aktywne działania prozdrowotne”.

4. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 r

- Rozdz. 1, art. 1.1: „ochronę zdrowia psychicznego zapewniają organy administracji rządowej i samorządowej oraz instytucje do tego powołane”.

- Art. 2 „Ochrona zdrowia psychicznego polega w szczególności na:
a./promocji zdrowia psychicznego i zapobieganiu zaburzeniom

psychicznym,

b./zapewnianiu osobom z zaburzeniami psychicznymi wszechstronnej i

powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form opieki i pomocy

niezbędnych do życia w „środowisku społecznym i rodzinnym”

- Art. 4.1 „Działania zapobiegawcze w zakresie ochrony zdrowia psychicznego są podejmowane przede wszystkim wobec dzieci, młodzieży, osób starszych i wobec osób znajdujących się w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla zdrowia psychicznego”.

5. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

- Rozdz. 1, art. 2.1: „Zadania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi wykonuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, a w szczególności:

a/ tworzenie warunków sprzyjających realizacji potrzeb, których

zaspakajanie motywuje powstrzymywanie się od spożywania alkoholu,

b/ działalność wychowawczą i informacyjną.

- Art. 4.1 **Prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych należy do zadań gmin. W szczególności zadania te obejmują prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w szczególności dla dzieci i młodzieży.**
 - Art. 5 „Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania uwzględnia program trzeźwości i abstynencji wśród celów wychowania oraz zapewnia w programach nauczania wiedzę o szkodliwości alkoholizmu dla jednostki oraz w życiu rodzinnym i społecznym”.
6. Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii/Dz. U 1997

r nr 75 poz. 468/

- Art. 1.2 „Przeciwdziałanie narkomanii obejmuje: 1.działalność wychowawczą i zapobiegawczą”.
- Art. 3.2 „Zadania dotyczące przeciwdziałania narkomanii są realizowane w zakresie określonym w ustawie, również przez: 1.szkoły i placówki objęte systemem oświaty oraz szkoły wyższe”.
- Rozdz. 2, Art. 7.1: „Działalność wychowawcza i zapobiegawcza obejmuje:
1/ promocję zdrowia psychicznego,

2/ promocję zdrowego stylu życia,

3/ informowanie o szkodliwości środków i substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii, oraz o narkomanii i jej skutkach”.
- Art. 7.2. „Zadania, o których mowa w ust. 1 są realizowane w szczególności przez:

1. Wprowadzenie problematyki zapobiegania narkomanii do programów szkół i innych placówek systemu oświaty”.
- Art. 8.1. „Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania uwzględni w podstawie programowej kształcenia ogólnego problematykę promocji zdrowia psychicznego i zdrowego stylu życia, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących zapobiegania narkomanii”.
- Art. 9.4. „Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia szczegółowe formy działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem”.

6. Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych /Dz. U. z 1996 r. nr 10, poz. 55/
- Art. 3 „Ochrona zdrowia przed następstwami używania tytoniu realizowana jest przez kształtowanie polityki zdrowotnej, ekonomicznej i społecznej, do której należy:
1/ ochrona prawa niepalących do życia w środowisku wolnym od dymu tytoniowego

2/ promocja zdrowia przez propagowanie stylu życia wolnego od nałogu papierosów i używania wyrobów tytoniowych,

2 a/ działalność wychowawcza i informacyjna”.

Prawo do włączania w wychowanie programów profilaktycznych dają szkołom rozporządzenia z zakresu prawa oświatowego, które obligują szkoły do prowadzenia działań profilaktycznych

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów./Dz. U Nr 51 poz. 458/
 - określa działalność szkoły przez:
1/ szkolny zestaw programów nauczania, który uwzględniając wymiar wychowawczy, obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego,

2/ program wychowawczy szkoły, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i realizowany jest przez wszystkich nauczycieli,

3/ program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.

Szkolny program nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych statutow publicznego przedszkola oraz publicznych szkół /Dz.U. Nr 10 poz.96/.

Ust.1 pkt 1 –cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz

uwzględniające program wychowawczy szkoły i program profilaktyki

dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniowi oraz potrzeb danego

środowiska”

Ust. 2 – „Program wychowawczy szkoły i program profilaktyki uchwała

rada pedagogiczna po zasięgnięciu rady rodziców i samorządu

uczniowskiego”

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem /Dz.U. Nr 26 poz. 226/

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno – pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach /Dz. U. Nr 11 poz. 114/

- **Pomoc psychologiczno – polega między innymi na: podejmowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki oraz wspieraniu nauczycieli w tym zakresie,**

prowadzeniu edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia wśród uczniów nauczycieli i rodziców.

- **Pomoc psychologiczno – pedagogiczna organizowana jest w różnych formach, które określa rozporządzenie.**

Działania profilaktyczne realizowane są w szkole poprzez:

1. Szkolny Program Wychowawczy
2. Wewnątrzszkolny System Oceniania
3. Podstawę Programową Szkolnictwa Podstawowego

Ad 1/ W szkolnym programie wychowawczym realizowanie zadań profilaktycznych odbywa się poprzez:

- nauczanie wzajemnego szacunku, akceptacji, zaufania,
- kształcenie kreatywnego myślenia, poczucia estetyki,
- uczenie samodzielności, dokonywania odpowiedzialnych wyborów i podejmowania własnych inicjatyw,
- zaangażowanie w naukę, pracę, zabawę,
- kształtowanie nawyków dbałości o własne zdrowie /poznawanie zasad higieny, prawidłowego żywienia i wykorzystywania czasu wolnego w sposób najbardziej korzystny dla własnego zdrowia/,
- kształcenie umiejętności rozwiązywania problemów i konfliktów,
- rozwijanie współpracy z domem rodzinnym ucznia, kultywowanie tradycji rodzinnych,
- kształtowanie uczuć i postaw patriotycznych, kulturalnych i religijnych,
- poznawanie i nazywanie przeżywanych emocji /u siebie i innych/,

Ad 2/ Realizując wewnątrzszkolny system oceniania szkoła:

- stymuluje ucznia w pozytywnym działaniu,
- dostosowuje działania do możliwości ucznia,
- wspomaga i zaspakaja potrzeby samorozwoju ucznia,
- pozwala na realizację jego ambicji, aspiracji, zainteresowań,
- wzmacnia wiarę ucznia we własne siły,
- dostosowuje wymagania do możliwości ucznia zgodnie z zaleceniami poradni psychologiczno – pedagogicznej

Ad 3/ Szkoła realizując podstawę programową włącza treści profilaktyczne do zajęć edukacyjnych co pozwala wyposażać uczniów w odpowiednią wiedzę i umiejętności. Edukacja w szkole podstawowej przebiega w II etapach:

- I etap – klasy. I – III /kształcenie zintegrowane/
- II etap – klasy IV – VI

Tabele nr 1 2 przedstawiają analizę podstawy programowej w aspekcie zadań, treści i umiejętności o charakterze profilaktycznym.

Analiza podstawy programowej w aspekcie treści o charakterze profilaktycznym
I etap edukacyjny klasy I – III

Zadania	Treści	Osiągnięcia
- uświadomienie uczniom, że wspólnoty takie jak : rodzina, środowisko lokalne i ojczyzna stanowią wielką wartość w życiu każdego człowieka i że każdy ma wobec tych wspólnot obowiązki - uczenie zwyczajów, obyczajów i właściwych zachowań w środowisku rodzinnym, wobec kolegów szkolnych i nauczycieli - rozpoznawanie poziomu sprawności warunkującego opanowanie przez uczniów podstawowych umiejętności: czytania, pisanie i liczenia - odpowiednio do tego prowadzenie ćwiczeń usprawniających - kształtowanie właściwych nawyków higienicznych	- dom rodzinny – dziecko jako członek rodziny - szkoła – dziecko jako uczeń, kolega, przyjaciel - zabawy, zajęcia, przygody dzieci - miejscowość, życie jej mieszkańców - rozmowy - zabawy i gry dramatyczne, teatralne - przyroda w otoczeniu dziecka - wybrane utwory kultury, sztuki, techniki - różne źródła informacji i technologii informacyjnej w tym korzystanie z czytelników i biblioteki szkolnej - wielość środków komunikacji oraz środków wyrazu plastycznego - gry i zabawy ruchowe, ćwiczenia terenowe, wędrówki piesze	- słuchanie baśni, opowiadań legend jako inspiracja do słownego i plastycznego wyrażania treści i przeżyć - uważne słuchanie wypowiedzi innych - swobodne i spontaniczne wypowiedzi uczniów - organizacja pracy - opowiadanie, opisywanie - czytanie ciche ze zrozumieniem - pisanie z uwzględnieniem elementarnych zasad pisowni - ekspresja, autoekspresja - śpiew, gra na instrumentach - działalność plastyczna uczniów - dbałość o zdrowie, higiena własna i otoczenia - poznanie własnego ciała - bezpieczeństwo, w tym poruszanie się po drogach publicznych, rozpoznawanie sygnałów alarmowych o bezpieczeństwie - umiejętności ruchowe oraz ćwiczenia korygujące postawę ciała - przestrzeganie reguł w grach i zabawach ruchowych - organizacja pracy

Analiza podstawy programowej w aspekcie treści o charakterze profilaktycznym

II etap edukacyjny klasy IV – VI

Zadania	Treści	Osiągnięcia
- wychowanie językowe i rozbudzanie wrażliwości językowej, - motywowanie do poznawania literatury oraz różnorodnych tekstów kultury wzbogacającej wiedzę o człowieku, - doskonalenie kompetencji językowej - pobudzanie postawę kreatywnych ucznia w procesie zdobywania umiejętności i gromadzenia wiedzy, - zapoznavanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi, - rozbudzanie zainteresowań przeszłością własną, swojej rodziny i narodu, - rozwijanie w uczniach poczucia własnej wartości oraz wiary we własne możliwości językowe, - rozwijanie w uczniach postawy ciekawości, otwartości i tolerancji wobec innych kultur - kształtowanie umiejętności myślenia i formułowania wypowiedzi, - ułatwianie dostrzegania problemów i badania ich w konkretnych przypadkach przez prowadzenie prostych rozumowań matematycznych, - dostarczanie wiedzy na temat człowieka, udzielanie	- pojęcie nadawcy i odbiorcy, sposoby rozpoznawania intencji wypowiedzi, - proces porozumiewania się jego składniki i kontekst społeczny, -pojęcie: fikcja literacka, świat przedstawiony, nadawca, odbiorca, podmiot mówiący, - podstawowe struktury gramatyczne umożliwiające formułowanie wypowiedzi, - ja, kim jestem, co lubię, co potrafię, co jest dla mnie ważne, - ja i inni, moja postawa wobec innych, koleżeństwo, przyjaźń, miłość. Prawa moje i prawa innych, - ja i inni, wolność osobista, a przewidywane konsekwencje własnych zachowań, odpowiedzialność i obowiązki, - wartości: prawda, dobro, piękno i sprawiedliwość w otaczającym świecie, - mój dom, moja rodzina, sąsiedztwo, - społeczeństwo, prawa i obowiązki obywatelskie,	- mówienie: do rzeczywistych i wyobrażonych słuchaczy, z precyzją znaczeniową ze świadomością emocjonalnego nacechowania wypowiedzi oraz próbami ich oceny. -słuchanie: uważne i ze zrozumieniem rozmaitych wypowiedzi w różnych celach i sytuacjach, -czytanie: ciche i ze zrozumieniem, -pisanie w związku z potrzebami codziennej komunikacji, ekspresji i własnych doznań, -sprawność rozumienia ze słuchu, mówienia i pisanie, -czytanie dla zdobycia wiadomości i zaspakajania potrzeb poznawczych, -rozdzielanie komunikatów przedstawiających rzeczywistość realną i fikcję, -poszukiwanie swojego miejsca w świecie, świadome korzystanie z przysługujących praw oraz wypełnianie obowiązków -rozumienie i stosowanie przyjętych norm współżycia w najbliższym otoczeniu, -indywidualne i grupowe działanie w najbliższym otoczeniu społecznym i na forum szkoły, -samodzielna ocena

uczniom pomocy w rozumieniu samego siebie, - pobudzanie wrażliwości uczniów na piękno świata i wartość życia, - tworzenie sytuacji dających możliwość przeżyć wewnętrznych, bezinteresownego działania, procesu twórczego, wysiłku i radości towarzyszących twórczej aktywności, - kształtowanie postaw, - doprowadzenie ucznia do poznania i ocenienia swoich cech, możliwości i predyspozycji technicznych, - uwrażliwienie uczniów na zagrożenia wychowawcze związane z niewłaściwym korzystaniem z komputerów i ich oprogramowaniem, - przygotowanie do odróżnienia fikcji od rzeczywistości w przekazach medialnych, - wprowadzenie w świat mediów oraz podstawowe sposoby i procesy komunikowania się, - stymulowanie i umożliwianie uczniom podejmowania aktywności ruchowej i wyrażania własnych przeżyć w zabawach, grach i tańcach, - zapoznanie uczniów z podstawowymi formami rekreacji oraz z podstawowymi zasadami uprawiania wybranych przez uczniów dyscyplin sportowych, - tworzenie warunków do doskonalenia sprawności i kondycji fizycznej, - tworzenie warunków do kształtowania zachowań sprzyjających zdrowiu i bezpieczeństwu,	- praca, jej znaczenie w życiu indywidualnym i zbiorowym, organizacja pracy i jej efekty, - symbole i święta narodowe, państwowe i religijne, - czynności życiowe człowieka, etapy rozwoju człowieka ze szczególnym uwzględnieniem dojrzewania biologicznego, zasad higieny, - bakterie i wirusy – zagrożenia człowieka, - substancje szkodliwe dla organizmów żywych i ich oddziaływanie na środowisko przyrodnicze, - wpływ środowiska na zdrowie człowieka (substancje szkodliwe i ich wpływ na organizm człowieka, - wartości muzyki klasycznej, rozrywkowej i ludowej, - słuchanie muzyki, - muzykowanie na instrumentach, - środki wyrazu plastycznego, kontakt z dziełami sztuki, - maszyny i instalacje bezpieczne, - kulturalne i odpowiedzialne postępowanie w środowisku technicznym w tym bezpieczne poruszanie się w ruchu drogowym (pieszego, pasażera, rowerzysty) - bezpieczeństwo na drodze, podczas gier i zabaw ruchowych, - różnorodne sposoby komunikowania się, - komunikacja werbalna i	zachowań swoich i innych, a także przewidywanie ich konsekwencji, - wyrażanie własnego zdania i słuchanie zdania innych, - poszukiwanie potrzebnych informacji w różnorodnych źródłach oraz rozwijanie umiejętności ich selekcjonowania, porządkowania, przechowywania, - umiejętność krytycznej analizy wartości oferty mediów i dokonywanie właściwego wyboru w korzystaniu ze środków masowego przekazu, - rozpoznawanie stanów fizjologicznych człowieka, - dbałość o zdrowie przez stosowanie zasad higieny i korzystanie z różnorodnych form rekreacji, - dbanie o estetyczny wygląd własny i otoczenia, - właściwe korzystanie z dostępnych produktów chemicznych, - dostrzeganie walorów przyrodniczych najbliższego regionu, - obserwowanie i identyfikowanie różnorodnych substancji i procesów chemicznych w najbliższym otoczeniu, - rozpoznawanie zagrożeń i umiejętność reagowania na nie, - śpiewanie indywidualne i w grupie, - umiejętność słuchania muzyki, - posługiwanie się prostymi technikami plastycznymi, - ocenianie swoich umiejętności, nawyków, zainteresowań i zdolności
---	---	--

- poznawanie zagrożeń cywilizacyjnych, - rozbudzanie zainteresowania dzieci własnym zdrowiem i rozwojem, - ułatwianie nabywania podstawowych umiejętności dbania o własne zdrowie, - wspieranie prawidłowego rozwoju emocjonalnego i społecznego w tym koleżeństwa i przyjaźni, - integrowanie wychowawczych działań szkoły i rodziny, - wzmacnianie prawidłowych relacji dziecka z rodziną, - współpraca z rodzicami w przygotowaniu uczniów do okresu dojrzewania i pozytywnego przyjęcia przejawów związanych z rozwojem psychicznym i fizycznym, - pomoc w kształtowaniu pozytywnego stosunku do płciowości, - umożliwienie poznania regionu i jego kultury, - tworzenie sytuacji wyzwających emocjonalny związek z krajem ojczystym (spotkania, uroczystości, inscenizacje, wycieczki), - przygotowanie uczniów do świadomego, aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu publicznym, - wprowadzanie uczniów w życie kulturalne wspólnoty lokalnej, - tworzenie sytuacji wyzwających emocjonalny związek z krajem ojczystym/spotkania, uroczystości,	- niewerbalna, - selektywność doboru informacji w środkach masowego przekazu, - komputer jako źródło wiedzy i komunikowania się, - zastosowanie komputera w życiu codziennym, - formy ruchu stwarzające możliwości doskonalenia koordynacji wzrokowo – ruchowej oraz wzmocnienia kondycji fizycznej, - ćwiczenia i zabawy wg inwencji uczniów uwzględniające zasady współżycia, respektowania przepisów, zasad i ustaleń, - przepisy i zasady organizacji zajęć ruchowych uwzględniających troskę o zdrowie, - zasady sportowego współzawodnictwa, - propozycje spędzania wolnego czasu z wykorzystaniem gier, zabaw, form turystycznych i sportowych, - zabawy ruchowe i rekreacja, - organizacja odrabiania lekcji i wykorzystania czasu wolnego, - rozpoznawanie własnych mocnych i słabych stron, zalet i wad - podstawowe zasady i reguły obowiązujące w relacjach międzyludzkich - problemy i potrzeby kolegów niepełnosprawnych, - przyczyny (namawianie i presja ze strony osób) i skutki używania środków psychoaktywnych i nadużywania leków oraz innych nałogów, - prawidłowa postawa ciała, - higiena ciała, odzieży,	- technicznych, - bezpieczne posługiwanie się narzędziami oraz urządzeniami gospodarstwa domowego, - czytanie ze zrozumieniem różnych instrukcji technicznych, - stosowanie komputerów do wzbogacania własnego uczenia się i poznawania różnych dziedzin, - korzystanie z różnorodnych źródeł, sposobów zdobywania informacji oraz jej przedstawiania i wykorzystania, - umiejętność korzystania z mass mediów, - organizowanie i uczestniczenie w rekreacji, turystyce, zawodach sportowych z przestrzeganiem obowiązujących zasad, - dbanie o zdrowie własne i współpraca z dorosłymi w tym zakresie, - rozróżnianie czynników wpływających pozytywnie na zdrowie i rozwój - prawidłowe organizowanie czasu wolnego i nauki w domu, - prawidłowe komunikowanie, rozwiązywanie konfliktów, empatia, - dostrzeganie potrzeb własnych i innych ludzi, wyrażanie uczuć, asertywność - rozpoznawanie i rozumienie psychologicznych przejawów dojrzewania, - akceptowanie i poszanowanie własnego ciała,
---	---	---

inscenizacje, wycieczki/ -przygotowanie uczniów do świadomego, aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu publicznym,	obuwia, miejsca pracy - podstawowe funkcje rodziny z podkreśleniem miejsca dziecka w rodzinie, -przekaz wartości i tradycji w rodzinie, wspólne świętowanie, spędzanie czasu wolnego, -więź rodzinna, związki uczuciowe i inne relacje w rodzinie, -różnice i podobieństwa między chłopcami i dziewczynkami, -identyfikacja z własną płcią, akceptacja i szacunek dla ciała, -higiena okresu dojrzewania, -prawo człowieka do intymności i ochrona tego prawa, postawy asertywne, -istota koleżeństwa i przyjaźni, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpraca, empatia, -odpowiedzialność za własny rozwój. Samowychowanie, -najbliższe otoczenie domu rodzinnego, sąsiedztwa i szkoły, -lokalne i regionalne tradycje, święta, obyczaje i zwyczaje, -jednostka i grupa, życie w grupie/więzi, wartości, idee/, podejmowanie decyzji, konflikty, negocjacje, -prawa o obowiązkach obywatelskie, -wartości i normy życia społecznego, -kategoria dobra wspólnego, -patriotyzm. Kultura społeczna i polityczna, -szkolny Samorząd Uczniowski,	-aktywny udział w życiu rodziny, -odczytywanie związków łączących tradycję rodziny z tradycjami regionu, -dostrzeganie wpływu wartości związanych z kulturą regionu na życie poszczególnych ludzi, -świadome i aktywne uczestnictwo w życiu wspólnoty lokalnej, w zachowaniu i pomnażaniu dziedzictwa kulturowego, -odpowiednie zachowanie się w czasie uroczystości szkolnych i państwowych, -umiejętność dostrzegania i rozwiązywania problemów i zadań w najbliższym otoczeniu, -znajomość systemu pomocy społecznej w najbliższym środowisku, -umiejętność przeprowadzenia wyborów do Samorządu Szkolnego,
--	---	--

2. Podstawy wiedzy o profilaktyce

Zanim podejmie się pracę nad koncepcją Szkolnego Programu Profilaktyki ważne jest zapoznanie się z podstawami teoretycznymi prowadzenia działań profilaktycznych.

Czym zatem jest profilaktyka,

- jakie są jej cele,
- kto jest podmiotem działań,
- co jest przedmiotem działań,
- jakie są zespoły czynników chroniących i czynników ryzyka,
- jakie są poziomy działań profilaktycznych,
- jakie istnieją strategie profilaktyki.

Czym jest profilaktyka?

Najpełniejszą definicję profilaktyki podaje E. T. Duffy. Według niego „profilaktyka to proces, który wspiera zdrowie poprzez umożliwianie ludziom uzyskania pomocy potrzebnej im do konfrontacji ze złożonymi, stresującymi warunkami życia oraz przez umożliwienie jednostkom osiągnięcia subiektywnie satysfakcjonującego, społecznie akceptowanego bogatego życia.” Profilaktyka jest chronieniem człowieka w rozwoju przed zagrożeniami i reagowaniem na nie. Jest procesem, który wspiera zdrowie, rozumiane jako stan pełnej sprawności fizycznej, psychicznej i społecznej. Profilaktyka nie może być działaniem incydentalnym, narzuconym odgórnie, przypadkowym lecz musi stanowić ciągły proces, spójny i integralny we wszystkich fazach i aspektach.

Cele profilaktyki

- Rozpowszechnianie prawdziwych i rzetelnych informacji o zjawisku, którego profilaktyka dotyczy;
- Kształtowanie świadomych wzorców konsumpcyjnych;
- Kształtowanie umiejętności intrapersonalnych, a w szczególności: samoświadomości, samooceny i samodyscypliny;
- Rozwijanie umiejętności interpersonalnych, a w szczególności umiejętności empatycznych, współpracy, komunikowania się oraz rozwiązywania konfliktów;

- Rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji oraz rozwiązywania problemów, między innymi zdolności do wybierania pozytywnych a nie negatywnych stylów życia;
- Rozwijanie związków z grupą społeczną i poczucia odpowiedzialności za grupę, do której jednostka należy (rodzina, klasa, lokalna społeczność, ogół społeczeństwa);
- Rozwijanie dojrzałej odpowiedzialności jako właściwego wzorca ról do naśladowania przez innych (np. postawy wobec używania środków odurzających, styl życia), podejmowania decyzji;
- Rozwijanie środowiska rodzinnego, społecznego i środowiska pracy, które podnosiłyby jakość życia wszystkich jego członków;
- Kształtowanie reguł prawnych i publicznych w taki sposób, aby były zgodne z ludzkimi potrzebami i wspierały pozytywne style życia;
- Umożliwianie wczesnego rozpoznawania, diagnozowania zagrożeń oraz rozwijania strategii przeciwdziałania, bazujących na znajomości przyczyn szkodliwych uwarunkowań.

Podmiot i przedmiot działań profilaktycznych

Aby działania profilaktyczne były celowe i skuteczne należy dokładnie ustalić kto będzie uczestnikiem działań.

Podmiotem działań profilaktycznych mogą być:

- jednostka,
- rodzina,
- grupa rówieśnicza,
- pracownicy szkoły i zakładu pracy,
- środowisko lokalne,
- szersze środowisko.

Przy konstruowaniu szkolnego programu profilaktyki należy uwzględnić całe środowisko szkolne: uczniów, ich rodziców, wychowawców, nauczycieli a także personel techniczny.

Ze względu na różnorodne problemy i potrzeby, do każdej grupy winne być adresowane inne działania. Należy uwzględnić w projekcie profilaktycznym specyfikę okresu rozwojowego uczniów, ich doświadczenia, wpływy, którym podlegają, a także normy społeczne, które obowiązują w danej grupie.

W szkole podstawowej odbiorcami są przede wszystkim dzieci w wieku 6 – 13 lat (okres przedszkolny i wczesnoszkolny oraz okres wczesnej adolescencji)

W okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym dzieci zaczynają doznawać intensywnego oddziaływania świata zewnętrznego, uczą się nawiązywania relacji z osobami spoza rodziny, bazują na osobistym doświadczeniu, nabywają wiele sprawności. Myślenie ma charakter konkretny. W dziedzinie używania substancji psychoaktywnych należałoby utrzymywać w nich dobre postawy, szczególnie abstynencję, która jest u nich najbardziej wskazana

Działania profilaktyczne skierowane do uczniów w tym okresie rozwojowym powinny spełniać następujące zadania:

- wykorzystywać metody aktywizujące dostosowane do możliwości dzieci (piosenki, gry zespołowe i dydaktyczne, zajęcia plastyczne, bajka, fabuła, drama – dzieci zawsze w roli pozytywnej);
- promować zdrowie, prawidłowe żywienie i zdrowe nawyki;
- wykształcać umiejętność dostrzegania różnicy między pożywieniem, lekami, trucizną i środkami odurzającymi;
- dostarczać i utrzymywać wiedzę, że od środków odurzających można się uzależnić;
- dostarczać informacji o tym: jak unikać potencjalnie niebezpiecznych przedmiotów, substancji i osób;
- zapoznać z możliwością i przekonać do szukania pomocy w trudnych sytuacjach u odpowiedzialnych dorosłych;
- umożliwić poznanie zasad dotyczących środków odurzających, obowiązujących w domu i w szkole (dlaczego należy ich przestrzegać);
- informować dorosłych o wszystkim, co zagraża zdrowiu i bezpieczeństwu dzieci;
- wytworzyć przekonanie, że każdy człowiek jest osobą niepowtarzalną i wartościową;
- stworzyć optymalne warunki do tworzenia więzi z rówieśnikami, wykształcić postawy opiekuńcze w stosunku do młodszych;
- pozwolić doświadczać, że własny rozwój jest wielką przygodą i że najlepiej się ją przeżywa w poczuciu bezpieczeństwa, obecności bliskich, w pełni zdrowia i wolności od środków psychoaktywnych.

W kolejnym etapie rozwoju tzn. w klasach 4 – 6 szkoły podstawowej, nasilają się wpływy rówieśnicze. Zdarza się eksperymentowanie z alkoholem i tytoniem, a niekiedy z innymi środkami odurzającymi. **Zagadnienia, które powinny być poruszone w tym okresie rozwojowym to:**

- Osobista odpowiedzialność;
- Wpływ zażywania środków psychoaktywnych na rozwój i zdrowie człowieka (bez straszenia);
- Pojęcie uzależnienia oraz informacja o instytucjach pomagających osobom uwikłanym w ten problem;
- Zasady moralne i prawne obowiązujące względem używania substancji psychoaktywnych;
- Reklama i jej działanie na człowieka;
- O presji rówieśniczej i sposobach przeciwstawiania się jej.

Każdy program profilaktyczny powinien się opierać na diagnozie środowiska czyli rozpoznaniu potrzeb i prognozie w zakresie problemów, którym trzeba zapobiec. Przedmiotem profilaktyki może być każdy problem, w odniesieniu do którego odczuwamy potrzebę uprzedzającej interwencji oraz wobec którego można zastosować środki zaradcze. Często przedmiotem profilaktyki staje się samo zachowanie problemowe np. zachowanie agresywne, spożycie alkoholu przez nieletniego, palenie papierosów, wagary itp. Jest to zachowanie nazwane ryzykownym czyli niosącym ryzyko negatywnych konsekwencji zarówno dla zdrowia fizycznego i psychicznego osoby, jak i dla jej otoczenia społecznego.

Inaczej, **zachowanie ryzykowne** to podejmowanie działań, bądź ich zaniechanie narażające na szkody jednostkę lub jej otoczenie, dotyczące w szczególności:

- Używania substancji psychoaktywnych;
- Szkodliwych nawyków;
- Naruszania norm;
- Zaniedbań wobec siebie i innych.

Zachowania ryzykowne mogą być podejmowane ze szkodą dla siebie, ze szkodą dla innych oraz ze szkodą dla siebie i innych.

Zachowania ryzykowne umożliwiają młodemu człowiekowi:

- zaspokojenie najważniejszych potrzeb (miłości, akceptacji, uznania, bezpieczeństwa, przynależności),
- realizację ważnych celów rozwojowych (określenie własnej tożsamości, uzyskanie niezależności od dorosłych),
- radzenie sobie z przeżywanymi trudnościami (redukcja lęków, frustracji).

Jedne zachowania ryzykowne pociągają za sobą inne zachowania ryzykowne. Stąd im wcześniej będzie podjęta działalność profilaktyczna, tym większe prawdopodobieństwo opóźnienia wieku występowania zachowań problemowych.

Czynniki chroniące i czynniki ryzyka

Zachowanie człowieka jest wypadkową wielu czynników tkwiących w samej jednostce lub w jej otoczeniu. Czynniki wewnętrzne tkwiące w jednostce to np. przekonania, samokontrola, samodyscyplina, temperament, przejęte wzorce zachowań, postawy. Czynniki zewnętrzne to np. środowisko rodzinne, wykształcenie rodziców, zachowania religijne, grupy rówieśnicze. Niektóre z nich sprzyjają występowaniu zachowań problemowych (ryzykownych), inne zaś hamują (chronią) ich pojawianie się. Zatem funkcjonowanie człowieka zależy od dwóch rodzajów czynników:

- czynników chroniących,
- czynników ryzyka.

Im więcej, im bardziej szkodliwe i im dłużej działają czynniki ryzyka, tym więcej i częściej występują zachowania ryzykowne. Zadaniem profilaktyki jest zatem eliminowanie i osłabianie czynników ryzyka, a wzmacnianie czynników chroniących.

Czynniki chroniące przed zachowaniami problemowymi to:

- silna więź emocjonalna z rodzicami;
- zainteresowanie nauką szkolną;
- regularne praktyki religijne;
- poszanowanie norm, wartości, autorytetów, tradycji;
- przynależność do pozytywnej grupy.

Wśród zbadanych czynników ryzyka wyróżnia się:

- Środowisko społeczne promujące dane wzorce zachowań /przeludnione, przestępcze/
- Normy społeczne /obyczaje/ promujące lub prowokujące dane zachowania
- Modelowanie takich zachowań w domu i w szkole
- Konflikty i doświadczenia izolacji w dzieciństwie
- Grupa rówieśnicza, w której normą są zachowania dysfunkcyjne
- Niskie wyniki osiągane w szkole i brak celów życiowych
- Łatwość zdobycia substancji psychoaktywnych
- Wczesna inicjacja zachowań ryzykownych

Poziomy działań profilaktycznych

Działania profilaktyczne (zapobieganie uzależnieniom i występowaniu zachowań ryzykownych), może być realizowane na trzech poziomach.

Profilaktyka pierwszorzędowa – adresowana do ogółu dzieci i młodzieży, **ma na celu** promocję zdrowego stylu życia oraz opóźnianie wieku inicjacji (np. alkoholowej czy narkotykowej). Są to działania nastawione na przekazywanie informacji o konsekwencjach używania środków odurzających oraz na kształtowanie ważnych

umiejętności życiowych (radzenia sobie ze stresem, nawiązywania kontaktów z ludźmi, opierania się presji grupy rówieśniczej, rozwiązywania konfliktów itp.).

Profilaktyka drugorzędowa – adresowana jest do grup podwyższonego ryzyka a więc osób, które przeszły już inicjację i u których występują liczne lub poważne problemy (osobiste, rodzinne, szkolne). **Jej celem** jest umożliwienie wycofania się z ryzykownych zachowań. Młodym ludziom z tej grupy już nie wystarcza działania informacyjne i edukacyjne prowadzone w klasach. Niezbędne jest podjęcie głębszej interwencji poprzedzonej specjalistyczną diagnozą, pozwalającą określić stopień zagrożenia oraz głębokość problemów psychologicznych, rodzinnych oraz szkolnych. Formy pomocy ustala się na podstawie wyników diagnozy (zajęcia wyrównawcze, terapia indywidualna i rodzinna, socjoterapia). Pomoc ta może być zorganizowana przez pedagoga, poradnię psychologiczno-pedagogiczną, świetlicę terapeutyczną, młodzieżowy ośrodek socjoterapii.

Profilaktyka trzeciorzędowa – adresowana jest do ludzi z grup wysokiego ryzyka (uzależnionych), którzy ponoszą już poważne konsekwencje swoich zachowań. **Jej celem jest** ograniczenie głębokości i czasu trwania zaburzeń, a także zmniejszanie szkód związanych z ich ryzykownym trybem życia. Podejmowane działania (odtrucie, leczenie odwykowe, psychoterapia, rehabilitacja, resocjalizacja) organizowane są już nie przez szkoły czy poradnie oświatowe lecz przez instytucje należące do innych resortów (głównie zdrowia) oraz placówki prowadzone przez organizacje pozarządowe (np. MONAR).

Strategie profilaktyki

W ramach profilaktyki można wyróżnić następujące, podstawowe rodzaje strategii działania:

- **strategie informacyjne** – których głównym celem jest dostarczanie adekwatnych, szczerych i aktualnych informacji o wszystkich rodzajach środków odurzających i ich wpływie na człowieka. Są przeznaczone dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych. Opierają się na wierze w możliwości samodoskonalenia się człowieka i podejmowania przez niego odpowiedzialnych decyzji.
- **strategie edukacyjne** – opierają się na założeniu, że ludzie w swoim działaniu kierują się zaspokajaniem podstawowych potrzeb takich jak miłość, bezpieczeństwo czy poczucie własnej tożsamości. Jeśli występują trudności w zaspokajaniu tych potrzeb w sposób konstruktywny dla nich samych i społeczeństwa, jednostki mogą sięgnąć po środki odurzające. W związku z tym strategie edukacyjne pomagają ludziom w rozwijaniu podstawowych umiejętności życiowych takich jak: podejmowanie decyzji, radzenie sobie ze stresem, rozwiązywanie problemów, porozumiewanie się interpersonalne czy wzbudzanie działań umotywowanych.

- **strategie alternatywne** – polegają na pomocy w zaspokajaniu ważnych potrzeb, stwarzaniu możliwości zaangażowania się w pozytywną działalność. Oferują możliwość osiągnięcia zadowolenia i uzyskiwania pozytywnych wzmocnień bez sięgania po środki odurzające. Dostarczają możliwości rywalizowania w pozytywnym rozwoju, w którym ludzie mogą doskonalić samodyscyplinę, zaufanie do siebie, świadomość, poczucie własnej siły i niezależności, stając się tym samym osobami dojrzałymi społecznie.
- **strategie interwencyjne** – zmierzają do pomagania jednostkom w rozpoznawaniu swoich problemów i poszukiwaniu możliwości ich rozwiązywania. Interwencja obejmuje wspieranie ludzi w krytycznych okresach ich życia. Ważna jest tu osobista komunikacja, dzielenie się doświadczeniami i empatyczne słuchanie.
- **Strategie zmniejszania szkód** – celem działań jest ochrona społeczeństwa i samych uzależnionych przed skutkami ich ryzykownych zachowań.

W profilaktyce pierwszorzędowej stosuje się strategie:

- informacyjne,
- edukacyjne,
- działań alternatywnych.

W profilaktyce drugorzędowej stosuje się strategie:

- informacyjne,
- edukacyjne,
- działań alternatywnych,
- interwencyjne.

Na profilaktykę pierwszorzędową składają się zarówno działania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, jak i bardziej specjalistyczne programy profilaktyczne.

Najważniejsze własne działania szkoły to:

- stwarzanie przyjaznego klimatu (dobra komunikacja, osobowe relacje pomiędzy nauczycielami i uczniami, udzielanie emocjonalnego wsparcia dzieciom i młodzieży, szczególnie w trudnych dla nich sytuacjach itp.)
- nauczyciele stanowiący pozytywne wzorce (niepijący, niepalący i nietolerujący podobnych zachowań u uczniów)

- wypracowanie wspólnej polityki szkoły procedur wobec palenia, picia alkoholu i odurzania się narkotykami oraz konsekwentne jej wdrażanie (jasne określenie wymagań co do zachowań uczniów oraz reakcji szkoły na zachowania nieprawidłowe, informowanie o tym uczniów i ich rodziców)
- budowanie dobrej współpracy z rodzicami i pozyskiwanie ich jako sojuszników działań wychowawczych oraz profilaktycznych prowadzonych przez nauczycieli)
- pomoc uczniom mającym trudności w nauce
- wczesne rozpoznawanie uczniów z grup ryzyka i kierowanie ich do psychologa lub pedagoga dla przeprowadzenia wstępnej diagnozy
- kierowanie uczniów zagrożonych – w porozumieniu z rodzicami – do poradni psychologiczno-pedagogicznej lub innej instytucji udzielającej specjalistycznej pomocy
- udostępnianie uczniom i rodzicom informacji o specjalistycznej pomocy poza szkołą (placówki służby zdrowia i organizacji pozarządowych)
- szkolenie się kadry pedagogicznej w zakresie profilaktyki zagrożeń oraz umiejętności wychowawczych.

Dlaczego szkoła jest ważnym terenem działań profilaktycznych?

W szkole dziecko spędza wiele czasu, spotyka rówieśników, rozwija się pod względem intelektualnym i społecznym, poznaje dorosłych, którzy oprócz rodziców mogą stać się autorytetami i wzorcami do naśladowania. Szkoła jest również miejscem, gdzie młody człowiek styka się z różnymi oczekiwaniami, zadaniami, specyficznym rodzajem kontroli, co oddziałuje na jego spojrzenie na świat i realizację zadań rozwojowych.

Szkoła, a raczej pracujący w niej ludzie mogą dziecko wspomóc w jego rozwoju intelektualnym, emocjonalnym i społecznym i do tego potrzebne jest uświadomienie i przemyślane, celowe działanie. Ale należy też zdać sobie sprawę, że ci sami ludzie przy niezrozumieniu konieczności całościowej i kompleksowej działalności profilaktycznej mogą stać się przyczyną występowania zachowań ryzykownych u swoich wychowanków.

Dlatego środowisko szkolne musi podjąć zadanie „środowiskowej profilaktyki problemowej” oparte na zintegrowaniu wszystkich działań profilaktycznych w powiązaniu ze szkolnym programem wychowawczym i środowiskiem lokalnym. Działania profilaktyczne, które zostaną podjęte, powinny być: przemyślane, zaplanowane, poprzedzone diagnozą problemów i potrzeb i zgodne z nowoczesną wiedzą w dziedzinie profilaktyki.

3. Charakterystyka wieku rozwojowego uczniów szkoły podstawowej

Do szkoły podstawowej uczęszczają dzieci w wieku od 7 do 13 roku życia. Wiek od 7 do 10 roku nazywamy młodszym wiekiem szkolnym, wiek od 10 do 13 roku określamy wiekiem przedpokwitaniowym.

Od roku szkolnego 2014/15 do szkoły uczęszczają również uczniowie sześcioltni.

Młodszy wiek szkolny

W tym wieku możemy wyróżnić następujące fazy rozwoju:

1. Faza pierwsza obejmuje wiek 7 i 8 lat. Charakteryzują ją złożone zjawiska związane z przekraczaniem przez dziecko progu szkolnego, z adaptacją do nauczycieli i rówieśników. Okres ten wymaga od dziecka dużego wysiłku fizycznego i psychicznego. Szczególny charakter mają przeżycia natury społecznej. Dziecko szuka oparcia w osobach dorosłych, autorytetem staje się nauczyciel – wychowawca. Również dzieci uczą się współdziałania między sobą.
2. Faza druga obejmuje 9 i 10 rok życia. Charakteryzuje się ona wyraźnymi zmianami w sferze intelektualnej. Intensywnie rozwija się mowa i myślenie. Myślenie dziecka rozwija się w kierunku zwiększonej aktywności i samodzielności. Następuje dalszy wzrost aktywności społecznej i rozwój umiejętności współżycia i współpracy w zespole.

Rozwojowi psychicznemu towarzyszą szybkie zmiany fizyczne:

- wzmacnia się działalność układu krwionośnego i oddechowego /wzrasta pojemność płuc i objętość klatki piersiowej/
- Organizm dziecka wzmacnia się i uodparnia,
- Zostaje prawie zakończony wzrost mózgu w sensie zwiększenia się jego ciężaru,
- Zwiększa się ogólna ruchliwość dzieci /ruchy dzieci są podporządkowane kontroli wyższych czynności nerwowych, rozwój fizyczny jest współzależny z psychicznym samopoczuciem/

Charakterystyczne cechy młodszego wieku szkolnego:

- dziecko zdobywa umiejętność operowania słowem przy wyrażaniu własnych myśli. Używa złożonych form gramatycznych.

Zaczyna relacjonować własne myśli w mowie i piśmie. Jest to działalność świadoma, nie mechaniczna. Rozwijająca się mowa ma wpływ na doskonalenie myślenia które z kolei wpływa na rozwój mowy. Pod koniec młodszego wieku szkolnego dziecko jest w stanie panować nad swym sposobem wypowiedzania się /tempem mówienia, siłą głosu, strukturą wypowiedzi/

- rozwijają się uczucia poznawcze mające związek z postępującymi procesami intelektualnymi, kształtują się zainteresowania

Rozszerzający się krąg przedmiotów, zjawisk, sytuacji, które dziecko poznaje, z którymi wchodzi w kontakt stanowi źródło bogatych przeżyć emocjonalnych. Sytuacje

społeczne, w których dziecko uczestniczy /kontakty z rówieśnikami i dorosłymi/ wpływają na dalszy rozwój uczuć społecznych/ Dziecko potrafi wyrażać emocje, zarówno pozytywne jak i negatywne. Próbuje ukrywać niektóre swoje uczucia przed otoczeniem np. strach, zmartwienie i budzące się zainteresowanie osobami płci przeciwnej.

- Młodszy wiek szkolny znamionuje bardziej intensywny niż poprzednio proces kształtowania się uczuć społeczno – moralnych

Środowisko szkolne, a głównie życie społeczne klasy stwarza ku temu specjalnie sprzyjające warunki. Dzieci przejmują zwyczajowe normy postępowania wobec dorosłych i rówieśników. Relacje dziecka z rówieśnikami i innymi dziećmi stają się ważnym źródłem przeżyć emocjonalnych.

Dziecko uczy się zrozumienia wartości i norm moralnych. Kary i nagrody ze strony dorosłych nadal mają wpływ na przestrzeganie zasad postępowania, ważnym źródłem wzmocnień i twórcą norm staje się grupa rówieśnicza. Dziecko coraz bardziej liczy się z opinią grupy, zabiega o zajęcie w niej znaczącej pozycji. Aktywność dziecka jest poddawana ocenom, porównaniom własnych osiągnięć z rówieśnikami, ujawnia się instrumentalna rola samooceny. Wstąpienie do szkoły i rozpoczęcie nauki szkolnej stwarza nową sytuację uczenia się w grupie, jaką jest klasa szkolna.

- Młodszy wiek szkolny charakteryzuje doskonalenie się struktury całej osobowości

Pod wpływem czynników zewnętrznych i wewnętrznych dokonuje się proces przeobrażania istniejących w dziecku właściwości i pojawiania się nowych. Następuje dalszy rozwój „osobowościowych mechanizmów” zachowania się.

Do dynamicznych aspektów osobowości zaliczamy cechy temperamentu. W rozwoju osobowości zasadniczą rolę odgrywają motywy działania jako główna siła napędowa do podejmowania działań i rozwoju własnej aktywności. W pierwszej fazie młodszego wieku szkolnego dzieci cechuje znaczna motywacja do uczenia się. Trzonem osobowości jest obraz samego siebie. Dziecko kształtuje swój obraz przez porównanie z grupą odniesienia jaką jest grupa rówieśnicza.

Szkoła jest miejscem pobierania przez dziecko nauki ale i miejscem, w którym następuje proces jego uspołecznienia.

Im bardziej poprawne środowisko wychowujące tworzą dorośli, im troskliwiej unikają błędów w postępowaniu z dziećmi i nie dopuszczają do zaniedbań wychowawczych, tym korzystniej i łagodniej przebiega proces kształtowania się osobowości. Dla optymalnego rozwoju dzieci niezbędne jest tworzenie wiary w siebie, dobrego samopoczucia i radości.

Wiek przedpokwitaniowy

Wiek przedpokwitaniowy stanowi pierwszy etap okresu dorastania. W Polsce za okres dorastania przyjęto wiek od 12 do 18 roku życia, chociaż w wielu przypadkach, szczególnie jeżeli chodzi o dziewczynki, dolną granicę należałoby obniżyć do 10 czy 9 roku życia. Wiek przedpokwitaniowy bywa też dzielony na fazę przedpokwitaniową dziewcząt, która występuje od 10 do 12 roku życia i chłopców od 11 do 13 roku życia.

Okres dorastania obejmuje:

- Przemiany biologiczne
- Rozwój psychiczny
- Rozwój społeczny`

Przemiany biologiczne to:

- wzmożone tempo przyrostu długości ciała i jego ciężaru w przeciągu krótkiego czasu/występuje wcześniej u dziewcząt niż u chłopców/,
- dysproporcje w sylwetce np. zbyt długie kończyny, co odbija się niekorzystnie na ruchach i ogólnej zręczności,
- zmiany w proporcji ciała, szczególnie w charakterystyczny sposób zmieniają się proporcje twarzy
- pojawiają się pierwszorzędowe i drugorzędowe cechy płciowe
- wzrasta się działalność gruczołów wydzielniczych skóry /potowych i łojowych/ co wyraża się skłonnością do pocenia, powstawania trądziku, przetłuszczania włosów,
- przeobrażają się wszystkie układy wewnętrzne, z których na uwagę zasługuje układ nerwowy. Zmiany anatomiczne dotyczą szczególnie struktury mózgu, zwiększają się rozmiary komórek nerwowych. Układ nerwowy staje się bardziej wrażliwy i pobudliwy, przewagę uzyskuje proces pobudzenia, zaś funkcje hamowania ulegają obniżeniu

U podstaw w/w przeobrażeń leżą wzmożone procesy wydzielania gruczołów dokrewnych, zaś największą rolę w dojrzewaniu płciowym odgrywają: przysadka mózgowa, nadnercza i gruczoły płciowe /jądra i jajniki/.

Tempo dojrzewania płciowego u chłopców i dziewczynek nie jest jednakowe.

Dziewczęta dojrzewają szybciej, wyprzedzając pod tym względem chłopców o około 2 lata. Jako moment dojrzałości u dziewcząt przyjmuje się zazwyczaj pierwszą miesiączkę /wiek ok. 9 – 13 lat/, zaś u chłopców pierwszą polucję /wiek ok. 13 – 16 roku życia/

Przemiany psychiczne

Zachodzą na płaszczyźnie poznawczej czego aspektem jest intensywny rozwój umysłowy przebiegający w dwóch płaszczyznach: poznawczej i uczuciowej. W sferze poznawczej dokonuje się rozwój myślenia, pamięci i spostrzeżeń. W wyniku rozwoju myślenia. pogłębia się zdolność syntezy i analizy. Rozwija się myślenie abstrakcyjne i logiczne – dedukcyjne.

Zdolność myślenia logicznego staje się źródłem charakterystycznego dla okresu dorastania krytycyzmu. Rozwój spostrzeżeń powoduje, że są one bardziej dokładniejsze w porównaniu z poprzednim okresem, bogatsze w szczegóły, wielostronne w treści i bardziej świadomie ukierunkowane.

Rozwój pamięci powoduje, że dorastający zaczynają w większej niż dotychczas mierze posługiwać się pamięcią logiczną, sensowną. Ważnym zjawiskiem charakteryzującym rozwój pamięci w tym okresie jest przekształcanie pamięci mimowolnej w pamięć dowolną.

W sferze uczuciowej zaznaczają się zmiany nie tylko w treści przeżyć emocjonalnych ale także w przebiegu, intensywności i dynamice.

Cechy życia emocjonalnego dorastających to:

- niezwykła intensywność i żywość przeżyć uczuciowych
- oscylacja między nastrojami krańcowymi
- chwiejność emocjonalna
- ruchliwość, nietrwałość uczuć
- bezprzedmiotowość uczuć /doznawane uczucia często nie wiążą się z określonym bodźcem/

Najczęściej występujące stany uczuciowe to:

- stany obronne – lęk, strach, niepokój, nieśmiałość, zakłopotanie, smutek
- stany agresywne – gniew, zazdrość, nienawiść, wrogość
- uczucia pozytywne – miłość, wzruszenie, podniecenie, przyjemność, radość

Najbardziej poznanymi przez psychologów uczuciami związanymi z okresem dorastania są uczucia strachu, lęku i niepokoju. Źródłami tych uczuć są np. przedmioty i zjawiska materialne jak samoloty, zwierzęta, własna osoba i zjawiska materialne /śmierć, obawy przed kontaktami społecznymi np. występowaniem przed całą klasą/. Gniew stanowi najczęstszą reakcję na frustrację. Pod wpływem gniewu dorastający reagują zazwyczaj agresją.

Przeżycia przyjemne wiążą się wyraźnie z zaspokojeniem potrzeb psychicznych tj potrzeby oparcia, miłości, czułości i bezpieczeństwa. Pozytywnych uczuć dostarcza rodzina pod warunkiem, że panuje w niej odpowiednia atmosfera wychowawcza.

Innym źródłem przyjemnych uczuć są rówieśnicy początkowo tej samej płci /przyjaźń/ a potem płci przeciwnej /miłość/.

Rozwój społeczny

Objawy negatywizmu i przekory stanowią jeden z czynników rozluźnienia się więzów rodzinnych. Młodzi często przestają się zwierzać rodzicom ze swoich przeżyć i kłopotów szukając powierników wśród rówieśników bądź starszych kolegów. Młodzież odczuwa dużą potrzebę samodzielności, przyjmując wszelkie ograniczenia ze strony dorosłych objawami niechęci i buntu. Młodzi ludzie walczą zaciekle o przyznanie jej praw, możliwość realizowania swoich potrzeb, samodzielnego podejmowania decyzji. Ponieważ z reguły w tych dążeniach napotyka opór ze strony dorosłych, odwraca się od nich i szuka oparcia w grupie rówieśniczej.

4. Potrzeby rozwojowe uczniów szkoły podstawowej

Rozwój osobowości dziecka zależy od tego w jaki sposób będą zaspakajane jego potrzeby, w jaki sposób będą rozbudzane i ukierunkowywane. Można je podzielić na : biologiczne, społeczne i psychiczne

Potrzeby dzieci	Możliwości ich zaspakajania
Biologiczne: prawidłowe odżywianie właściwa liczba godzin snu potrzeba ruchu systematyczny tryb życia	• regularne posiłki w domu • zapewnienie dzieciom z rodzin o trudnej sytuacji materialnej posiłków w szkole • właściwe wykorzystanie przez szkołę spontanicznej potrzeby

	ruchu • organizacja zajęć szkolnych z uwzględnieniem higieny pracy umysłowej
Spoleczne: umiejętność funkcjonowania w grupie pozytywne wzorce osób dorosłych nauczyciele, rodzice/ adaptacja do nowego środowiska szkolnego potrzeba kontaktu z otoczeniem, ciekawość świata	• integracja zespołu klasowego • możliwość udziału w życiu klasy i szkoły • dostarczanie pozytywnych wzorców osobowych ze strony osób dorosłych • budzenie wrażliwości /kontakt z przyrodą, literaturą, poezją, muzyką/
Psychiczne: potrzeba opieki, miłości poczucia bezpieczeństwa potrzeba uznania potrzeba samorealizacji, chęć osiągnięcia sukcesu	• zapewnienie właściwej atmosfery wychowawczej w domu i szkole • stwarzanie możliwości rozwijania zainteresowań • dbanie o to, aby każde dziecko na miarę swoich możliwości osiągnęło sukces • wzmacnianie pozytywnych zachowań, odpowiedni system nagród • kształtowanie umiejętności radzenia sobie z uczuciami /złość, gniew/

5. Diagnoza problemów występujących w środowisku szkolnym

W wyniku diagnozy środowiska szkolnego dokonanej za pomocą ankiet dla nauczycieli rodziców i uczniów, a także obserwacji, rozmów z rodzicami, uczniami i nauczycielami wyodrębniono następujące obszary problemowe:

- Występowanie zachowań agresywnych
- Niska kultura osobista
- Niedostateczne zainteresowanie nauką
- Niedostateczna współpraca z rodzicami

Dokonując analizy środowiska szkolnego wzięliśmy również pod uwagę warunki materialne i społeczne rodzin, w których wychowują się uczniowie naszej szkoły. Pozwoliło to na wyłonienie grupy uczniów, którzy wychowują się w rodzinach:

- O trudnej sytuacji materialnej
- Niepełnych

- Rozbitych
- Niewydolnych wychowawczo

Diagnostując środowisko szkolne wzięto również pod uwagę:

- Obserwację zachowań uczniów
- Analizę ocen zachowania /wg kryteriów oceny zachowania ujętych w punktowym systemie Oceny Zachowania/
- Analizę frekwencji uczniów na zajęciach szkolnych
- Analizę frekwencji rodziców w czasie wywiadówek
- Analizę ocen cząstkowych i semestralnych
- Analizę frekwencji rodziców w czasie uroczystości i imprez organizowanych przez szkołę

Dokonując analizy wszystkich aspektów diagnozy problemów występujących w środowisku szkolnym ustalono, że głównym, najważniejszym problemem jest występowanie zachowań agresywnych u dzieci. Przypadek naszej szkoły nie jest odosobniony. Badania wykazują, że właśnie na terenie szkoły uczniowie najczęściej podlegają przemocy.

Przejawy zachowań agresywnych, które wyodrębniliśmy / obserwacja, ankiety, analiza uwag to:

- Bójki
- Używanie wulgaryzmów
- Niszczenie mienia
- Wymuszenia
- Stosowanie przemocy

Ustalono również przyczyny, które mogą warunkować występowania zachowań agresywnych zarówno w aspekcie agresji słownej i fizycznej:

- Brak odpowiednich wzorców
- Modelowanie i utrwalanie zachowań agresywnych w środowisku rodzinnym
- Deprywacja potrzeb
- Wpływ mediów i nieodpowiednie z nich korzystanie
- Chęć zwrócenia na siebie uwagi
- Nieumiejętność radzenia sobie z trudną sytuacją
- Brak procedur postępowania w sytuacji zachowania agresywnego
- Niedostateczna współpraca z rodzicami

Plan realizacji działań

1. Działania skierowane do wszystkich uczniów

Zadania	Formy realizacji
1. Zapoznanie uczniów z obowiązującymi	• Zapoznanie uczniów na godzinach

regulaminami	wychowawczych za Statutem, Programem Wychowawczym, WSO, Programem Profilaktyki • Zapoznanie z Systemem Kar i Nagród • Zapoznanie uczniów z Procedurami interwencyjnymi i tymi, które mają wpływać na utrzymanie dyscypliny i porządku
2. Tworzenie bezpiecznego środowiska szkolnego	• Zapoznaczanie uczniów z punktami statutu dotyczącymi zakazu używania środków odurzających • Systematyczna kontrola boisk, toalet i pomieszczeń szkoły • Systematyczne dyżury nauczycieli w czasie przerw i imprez szkolnych • System dyżurów uczniowskich • Reagowanie na zachowania agresywne zgodnie z opracowanymi procedurami • Kształtowanie umiejętności współżycia w grupie /zajęcia integracyjne/ • Kształtowanie umiejętności rozpoznawania uczuć i radzenia sobie z własnymi emocjami • Zagospodarowanie przerw międzylekcyjnych /planowe zajęcia dla dzieci/
3.Propagowanie zdrowego stylu życia	• Zachęcanie uczniów do udziału w różnorodnych akcjach profilaktycznych: • Gazetki tematyczne • Plakaty • Konkursy • Organizowanie wycieczek, rajdów wyjść do kina, teatru • Organizowanie imprez sportowych, udział uczniów w zawodach i rozgrywkach sportowych • Organizowanie masowych imprez szkolnych /dyskoteki, święta i uroczystości/ • Kształtowanie i rozwijanie zainteresowań /udział w kołach przedmiotowych, SKS

--	--

Działania skierowane do rodziców

Zadania	Forma realizacji
1. Informowanie rodziców o pracy szkoły	• Zapoznanie z e Statutem Szkoły, WSO, Programem Wychowawczym, Programem Profilaktyki • Organizowanie Dni Otwartych Szkoły
2. Współpraca z rodzicami	• Informowanie o wynikach w nauce i zachowaniu się uczniów /wywiadówki, konsultacje/ • Zachęcanie rodziców do organizowania i uczestnictwa w imprezach i uroczystościach szkolnych i klasowych • Konsultowanie treści ważnych dokumentów szkolnych • Indywidualne spotkania z wychowawcą i pedagogiem /wspólne rozwiązywanie problemów/
3. Pedagogizacja rodziców	• Organizowanie prelekcji, pogadanek zgodnie z diagnozą potrzeb w tym zakresie

Działania skierowane do nauczycieli

Zadania	Formy realizacji
1. Propagowanie różnych form doskonalenia	• Informowanie o kursach, szkoleniach • Zachęcanie do udziału w formach doskonalenia z zakresu nowoczesnych działań profilaktycznych
2. Organizowanie wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego	• Organizowanie szkoleniowych Rad Pedagogicznych /wybór tematyki w zależności od potrzeb/ • Dzielenie się własnym doświadczeniem, zdobytą wiedzą i

	umiejętnościami w ramach zespołów samokształceniowych, Zespołu Wychowawczego i na posiedzeniach Rady Pedagogicznej
3.Propagowanie literatury z zakresu profilaktyki	• Pozyskiwanie pozycji z zakresu profilaktyki • Udostępnianie materiałów do wykorzystania w pracy z uczniami i rodzicami /np. scenariusze zajęć/

6. Agresja i jej przyczyny

Agresją określamy czynności skierowane przeciwko komuś lub czemuś, mające na celu zadanie bólu, uszkodzenie, zniszczenie obiektu. Inaczej **agresja** to gwałtowne, napastliwe, destrukcyjne zachowanie, które powoduje cierpienie ofiary lub destrukcję przedmiotów. Istnieje też autoagresja – agresja skierowana do samego siebie i alloagresja – agresja skierowana w stronę otoczenia.

Najczęściej stosowany podział agresji uwzględnia jej **podmiot** i **przedmiot**. Podmiot agresji, czyli agresor, to osoba lub grupa osób, u których wystąpiło zachowanie agresywne. Przedmiotem agresji są osoby lub rzeczy, na które skierowane jest zachowanie agresywne. Jeśli przedmiotem agresji jest człowiek lub inna istota żywa, wtedy bywa ona określana mianem „ofiary agresji”.

Ze względu na sposób manifestowania wyróżnia się **agresję: fizyczną, słowną i symboliczną**. **Agresja fizyczna** „polega na ataku skierowanym na inną osobę, przyjmującym formę uderzenia, potrącenia, kopnięcia, pobicia powodującego zadanie bólu lub uszkodzenie ciała” (Z. Skorny, 1989, s.189). Repertuar zachowań agresywnych u dzieci jest bardzo bogaty. Przejawem agresji fizycznej jest: bicie ręką, poszturchiwanie, szarpanie, popychanie, podstawianie nogi, wyrywanie, zabieranie siłą przedmiotów, kopanie, szczypanie, gryzienie, drapanie, klucie, wykręcanie rąk, opluwanie, bicie zabawkami, przedmiotami. **Agresja słowna**, czyli werbalna polega na posłużeniu się sformułowaniami werbalnymi szkodliwymi dla atakowanej osoby, wywołującymi w niej strach, poczucie krzywdy lub odrzucenie uczuciowe. Przejawem agresji werbalnej jest np.: przezywanie, przedrzeźnianie, obrażanie, grożenie biciem, wyklócanie się podniesionym tonem głosu, krytykowanie, złośliwość skierowana do nauczycielki. **Agresja symboliczna** jest skierowana na przedmioty symbolizujące dla agresora osobę, w odniesieniu do której chciałby on przejawiać agresję, lecz z różnych powodów nie jest to możliwe. Przejawem tego rodzaju przemocy mogą być: łamanie, rozbijanie, niszczenie zabawek czy przyborów na leżących innego dziecka, bazgranie lub darcie rysunków, książek, zeszytów należących do innego dziecka czy inne formy wyrządzania krzywdy czynnością fizyczną z ekspresją doznanej satysfakcji.

Z. Skorny rozróżnia jeszcze **agresję bezpośrednią** i **agresję pośrednią (przemieszczeniową)**. **Agresja bezpośrednia** polega na jawnym ataku skierowanym na przedmiot będący powodem frustracji, ataku możliwym tylko w obecności tego przedmiotu. **Agresja pośrednia** (przemieszczeniowa) to akt skierowany na obiekty zastępcze, czyli na osoby lub rzeczy nie będące właściwym przedmiotem zachowania agresywnego.

W literaturze przedstawione są różne teorie wyjaśniające pochodzenie ludzkiej agresji. Do najbardziej znanych należą:

- teoria instynktów – zakłada istnienie wrodzonego instynktu agresji, traktuje agresywne i przemocowe zachowanie jako zgodne z naturą,
- teoria frustracji – przyjmuje założenie, że zachowanie agresywne są wynikiem zablokowanych potrzeb człowieka i przeżywanego z tego powodu frustracji,
- teoria społecznego uczenia się – wyjaśnia, że ludzie uczą się zachowań agresywnych przez osobiste, bezpośrednie doświadczenie bądź też naśladownictwo.

Całościowe ujęcie problematyki zachowań agresywnych pozwala na wyłonienie dwóch rodzajów przyczyn:

- endogenne (wewnętrzne, tkwiące w człowieku) – np.
 - genetyczne (aberracje w obrębie chromosomów);
 - zaburzenia endokrynologiczne (nadmiar lub niedostateczna ilość hormonów np. testosteron);
 - czynniki wpływające na funkcjonowanie układu nerwowego (mikrouszkodzenia);
 - cechy osobowościowe (typ układu nerwowego, reaktywność bodźcowa);
- egzogenne (zewnętrzne, środowiskowe) – np.
 - niewłaściwe funkcjonowanie rodziny (rodziny patologiczne, niewłaściwe style wychowania, niewłaściwe postawy rodzicielskie);
 - szkoła jako źródło frustracji uczniów;
 - negatywny wpływ grup rówieśniczych;
 - mass media jako nowe zagrożenie w rozwoju zachowań agresywnych u dzieci.

Z pojęciem agresji wiążą się również pojęcia: ofiara, agresor, świadek przemocy, przemoc.

Ofiara – osoba, która poniosła uszczerbek w zdrowiu fizycznym lub psychicznym, doznała zaburzeń emocjonalnych, strat materialnych lub istotnego naruszenia swoich podstawowych praw w wyniku działania lub zaniechania.

Agresor – osoba lub grupa osób naruszająca prawa i dobra osobiste innej osoby.

Świadek przemocy – osoba obecna w czasie aktu przemocy, mogąca stwierdzić to, co widziała, świadczyć o tym, przy czym była.

Przemoc – zachowania agresywne i jednocześnie destruktywne w stosunku do innej osoby lub grupy osób, w wyniku których inne osoby ponoszą uszczerbek na ciele lub w zakresie funkcji psychicznych.

Rodzinne uwarunkowania agresji wg D. Wójcik mogą wynikać z:

- zaburzonych kontaktów uczuciowych między rodzicami a dziećmi,
- wykazywania przez rodziców nadmiernej tolerancji wobec zachowań agresywnych ich dzieci,
- przejawiania agresywnych zachowań rodziców w stosunku do siebie, dzieci, innych ludzi,
- aprobowania agresywnych wzorców zachowania.

Dziecko pochodzące z rodziny o zaburzonych kontaktach uczuciowych czuje się odrzucone, przeżywa stałe frustracje, lęk, niepokój. Jego samoocena jest przeważnie

negatywna. Potwierdzają to badania innych autorów – Z. Zaborowskiego i M. Ziemskiej. Część badanych dzieci zachowuje się biernie, apatycznie, ale z reguły przejawia do rodziców wrogość, która nie zawsze musi łączyć się z jawną agresją (np. z obawy przed karami). Jeśli rodzice nie odrzucają dziecka, nie karzą go, ale mają z nim słaby kontakt uczuciowy, wtedy dziecko przejawia postawy agresywne, w grupie rówieśniczej pragnie zwracać na siebie uwagę, imponować kolegom. Łatwo może ulec wykołejeniu. Podobne zachowania wykazują dzieci, którym rodzice cofnęli akceptację, np. na skutek trudności życiowych, urodzenia drugiego dziecka.

Postawa nadmiernej akceptacji zniekształca osobowość dziecka. Dzieci takie często stają się zarozumiałe, zbyt pewne siebie, oschłe uczuciowo. Rodzice, tolerując różne ich wysoki, przyczyniają się do niejednokrotnie do tego, że dzieci nie panują nad swoimi emocjami, są wybuchowe. Jak twierdzi M. Ziemska, niektóre dzieci charakteryzuje duża bezradność życiowa, niezdecydowanie, mała odporność psychiczna.

W klimacie rygoru, zastraszania i stosowania kar mogą się uformować u dzieci postawy lękowe, nieufność do ludzi, egoizm. Dziecko pozbawione kontroli i sankcji, poza domem często przejawia zachowanie agresywne skierowane na osoby słabsze, młodsze, zwierzęta. Surowy rygor rodzinny, uniemożliwiając zaspokojenie wielu potrzeb psychicznych u dzieci, wywołuje zanik uczuć życzliwych, opiekuńczych w stosunku do rówieśników.

R. Grochocińska twierdzi, że matka dominująca, oschła uczuciowo, niezadowolona ze swej roli w rodzinie, rozładowuje swoje napięcia emocjonalne za pomocą zachowań agresywnych, wrogich w stosunku do dzieci i męża. Dzieci wychowywane w takich rodzinach wykazują z reguły zaburzenia w rozwoju emocjonalnym i społecznym. D. Wójcik mówi, że chłopcy przejawiają agresywność, skłonność do przestępczości, objawy nerwicowe. Dziewczęta identyfikując się z matką, nabywają postaw męskich, co utrudnia im w przyszłości podjęcie roli matki i założenie rodziny.

Rola ojca w rodzinie polega na wdrażaniu dzieci do przestrzegania norm społecznych. Musi być obecny w procesie wychowawczym. T. Gordon twierdzi, że doraźna interwencja, stosowanie kar fizycznych w przystępie złości budzą jedynie opór i bunt. W grupie rówieśniczej prezentuje zachowania agresywne, anarchiczne, mogące doprowadzić do reakcji przestępczych.

Nieskoordynowane oddziaływania rodziców dezorientują dziecko, wytwarzają stany niepokoju, które bywają redukowane za pomocą zachowań negatywnych.

Wg D. Wójcik wykazywanie przez rodziców nadmiernej tolerancji wobec zachowań agresywnych ich dzieci, ma wyraźny związek z wykształcaniem się u nich agresywności.

Rodzice często:

- zezwalają na zachowania agresywne,
- nie stosują kar za takie zachowania,
- zachęcają do zachowań agresywnych.

Tolerowanie agresji wzmacnia ten sposób zachowania. Podobnie stosowanie kar fizycznych, połączone z brakiem serdeczności wykazuje znaczny związek z agresywnością. Bywa również i tak, że rodzice nie pozwalają na przejawianie agresji wobec nich samych, ale tolerują zachowania agresywne wobec kolegów i rodzeństwa.

D. Wójcik uważa, że dzieci (głównie chłopcy) skłonne są do zachowań agresywnych. Dziecko ma możliwość obserwować i naśladować zachowania agresywne rodziców w stosunku do siebie (kłótnie, bójki, wymyślanie), a także wobec innych osób: sąsiadów, dalszej rodziny, kolegów z pracy, obcych ludzi, a także wobec własnego dziecka. Dziecko naśladuje również postawy i poglądy rodziców.

Rozłąka z jednym z rodziców może doprowadzić do pojawienia się u dziecka lęków, do utraty poczucia bezpieczeństwa. Rozbicie rodziny może wywołać też depresję, moczenie nocne i szereg innych objawów nerwicowych. M. Ziemska uważa, że młodzież może szukać oparcia poza domem. Dążąc do rozładowania wewnętrznego napięcia, może podejmować zachowania nieakceptowane społecznie (agresja, samobójstwa, narkomania).

Z mediów dowiadujemy się o przypadkach znęcania się rodziców (głównie ojców) nad dziećmi. Dzieci bywają bite, klute, przypalane itp. Zdarzają się i zgony z powodu obrażeń.

J. Ranschburg uważa, że bezpośrednią reakcją dziecka na zachowania krzywdzące jest: wzrost agresywności, niska samoocena, emocjonalna labilność, nieumiejętność wchodzenia w reakcje interpersonalne, wrogość do otoczenia przy jednocześnie silnym przywiązaniu do opiekunów. Dzieci krzywdzone opisywane są często jako niezdolne do rozluźnienia się, bez poczucia humoru, krnąbrne, przyjmujące postawę zimnego wyczekiwania lub wzmożonej czujności. Są depresyjne, ze skłonnościami do izolacji, mają zaniżoną samoocenę. Dziecko tłumi złość, lęk, bezsilność. Przyjmuje, że skoro jest bite, zasługuje na to. Stłumiony gniew często przeradza się w nienawiść do siebie i innych osób.

Szkolne uwarunkowania agresji

Agresji w szkole sprzyja m.in.:

- brak osobowego, podmiotowego podejścia do uczniów;
- ucieczka od właściwych działań wychowawczych szkoły;
- brak konsekwentnego i spójnego reagowania na zachowania agresywne (ogólna aprobata dla agresji);
- zaburzona komunikacja interpersonalna (uczeń – nauczyciel – rodzic);
- brak akceptacji i uznania dla właściwych norm zachowania ze strony uczniów;
- niedocenywanie mechanizmu naśladownictwa jako sposobu uczenia się.

Szkoła odgrywa szczególną rolę w procesie kształcenia osobowości dzieci i młodzieży. Jednak nie można szkoły w całości obciążać odpowiedzialnością za zjawisko agresji i przemocy, ponieważ rolą szkoły jest wspomaganie wychowawczej roli rodziny. A to właśnie świat ludzi dorosłych rodzi powstanie problemów wychowawczych u dzieci i młodzieży.

Istotą szkoły jest stawianie wymagań służących rozwojowi młodego człowieka. Wymagania te, nie zawsze dostosowane do możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, powodują porażki, niepowodzenia, a reakcją obronną są przejawy buntu, zniechęcenia i agresji.

Uczniowie, którzy podejmują zachowania agresywne, najczęściej zmierzają do:

- odreagowania złości, wyżycia się,
- osiągnięcia jakiegoś celu,
- zwrócenia na siebie uwagi,
- zaspokojenia potrzeb,
- rozładowania lęków i napięć,
- demonstracji siły,
- maskowania lęku i słabości,
- zdobycia akceptacji grupy,
- odpowiedzi na agresję (przemoc rodzi przemoc).

Częstym zjawiskiem w szkole jest wykorzystywanie przez starsze roczniki młodszych kolegów do realizacji własnych celów. Wyładowują oni swoją agresję, podnosząc własną samoocenę i ważność przez poniżanie ośmieszanie, upokarzanie, znęcanie się nad młodszymi. Agresorzy charakteryzują się impulsywnością, silną potrzebą dominowania nad innymi, pozytywną postawą w stosunku do przemocy, nie ujawniają empatii wobec ofiar agresji. Istnieje przekonanie wśród psychologów, że „pod warstwą zewnętrzną” są osobami niespokojnymi i niepewnymi. Reykowski J. mówi, że osoba o podwyższonym poziomie niepokoju wykazuje zmniejszoną odporność na stres. W sytuacji trudnej, oprócz typowych dla dorastania skłonności do ujawniania negatywnych uczuć i buntu, okazuje drażliwość, napastliwość.

Mass media jako uwarunkowania agresji

Telewizja opanowała czas wolny dziecka, wyparła inne sposoby wykorzystania tego czasu. Obserwacja i praktyka wskazują, że oglądanie telewizji ma znaczny wpływ na wzmocnienie zachowań pozytywnych jak i negatywnych, ale z przewagą występowania tych negatywnych. Bardzo często dzieci naśladują telewizyjnych bohaterów, identyfikując się z postaciami z filmów. A że teraz trudno znaleźć programy o przyjaźni, miłości i bezinteresowności, oglądają sceny przemocy, gwałtu, brutalności, które nawet u dorosłych widzów mogą rodzić zachowania agresywne. Bohaterowie, wydawaliby się pozytywni, często sami postępują i wykorzystują metody „czarnych charakterów”, stając się w równym stopniu co oni negatywnymi wzorcami. Na tą negatywną identyfikację szczególnie narażone są dzieci, które każdą scenę z szybką akcją i wzrostem napięcia chłoną i doskonale

zapamiętują. Owa brutalna rzeczywistość telewizyjna jest źródłem ich nerwowości, rozdrażnienia, napięć emocjonalnych i braku poczucia bezpieczeństwa. Podczas oglądania uczucia te nie są rozładowywane, więc kumulują się zaburzając zachowanie dziecka. Odbija się to na jego kontaktach społecznych – dziecko przejawia nieadekwatne zachowania do zaistniałych sytuacji: wdaje się w częste bójki, kopie, pluje, gryzie, wykazuje agresję słowną – często z błahych przyczyn (zdarza się to i w stosunku do nauczycieli i innych osób dorosłych).

Gry komputerowe, szczególnie gry akcji z gatunku „bij-zabij”, gdzie gracze wcielają się w postaci wyjęte z powieści fantastycznych, należą do gier szczególnie agresywnych. Gry te polegają głównie na walce z różnymi istotami, w których używa się rozmaitych narzędzi zbrodni. Towarzyszą im przy tym: krzyki, jęki, odgłosy wybuchów. Są możliwości dokładnego oglądnięcia ofiary z krwawymi śladami walki. Tak więc dzieci na ekranie komputera mogą na niby zabijać, podstępnie wykradać i sprytnie oszukiwać – czyli trenować zachowania społecznie szkodliwe i niebezpieczne. Mimo, iż jest to tylko symulacja, gracz-dziecko oswaja się z agresją i nabiera w niej wprawy, przenosi ją i stosuje w życiu codziennym, w końcu dochodzi do znieczulenia na przemoc. Agresja staje się dla dziecka formą zabawy.

Na młodego widza działają niejednokrotnie tak silne bodźce, że przestaje na nie uczuciowo reagować, angażować się w ukazywane na ekranie wydarzenia. Operacje odróżniania i wartościowania tych bodźców są dla dziecka często zbyt trudne, więc informacje do nich docierające przyjmowane są w sposób mało krytyczny. Zacierają się więc różnice między dobrem a złem. Kształtuje się postawa obojętności wobec cierpień, krzywd, nieszczęść i tragedii.

Telewizyjna rzeczywistość na dobre rozgościła się w świecie współczesnych dzieci. Są one emocjonalnie związane z bohaterami i światem telewizyjnym. Ta rzeczywistość jest im bliższa, często lepiej ją znają, lepiej rozumieją niż tę z otaczającego je świata realnego (rodziny, rówieśników, przyrody). Lepiej ją znają i rozumieją, bo nieraz spędzają w niej więcej czasu niż z żywymi ludźmi, z najbliższymi. Telewizja przejęła więc funkcje wychowawcze i socjalizacyjne. Dorośli pochłonięci swoimi obowiązkami i pracą zawodową ograniczają swój czas spędzany wraz z dzieckiem do niezbędnego minimum. Zadowoleni są, gdy dziecko samo potrafi sobie zorganizować czas, zająć się jakąś zabawą, czytaniem lub oglądaniem telewizji. A szklany ekran nie powinien zastępować dziecku kontaktu z rodzicami, podejmować za nich roli wychowawczej. Jednak w wielu domach właśnie wokół telewizora koncentruje się życie rodzinne. Wobec dzieci telewizja spełnia rolę niańki, natomiast młodzieży dostarcza wzorów postępowania, rozbudza konsumpcyjne apetyty, popularyzuje modę na bycie twardym, bezwzględny i silny, zaś niekoniecznie inteligentny, dobrym czy po prostu ludzkim.

Telewizja jest wrogiem komunikacji i porozumienia w rodzinie. Jakże często zdarza się, że cała rodzina siedzi przed telewizorem razem – nie wspólnie, lecz obok siebie. Są w jednym miejscu, lecz nie mają kontaktu ze sobą, każdy z nich jest w kontakcie z bohaterem filmu, redaktorem programu czy sprawozdawcą sportowym.

W sytuacji, gdy rodzina pogrążona jest w telewizyjnym transie, nie ma czasu na rozmowę, na wymianę myśli, uczuć, przekazywanie różnych wartości.

7. Instytucje wspierające szkołę w działaniach profilaktycznych

Lp	Nazwa instytucji	Adres	Nr telefonu
1	Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna nr 2	Rzeszów ul. Rejtana 3	7483800
2	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Rzeszów ul. Jagiellońska	8629331
3	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Rzeszów ul. Skubisza	8636933
4	Pracownicy socjalni MOPS - u	Ul. Witkacego Ul. Siemiradzkiego Ul. Hetmańska	8564816 8520378 8520034
5	II Komisariat Policji	Rzeszów ul. Obr. Poczty Gdańskiej 14	8583550
6	Sąd Rejonowy III Wydział Rodzinny i Nieletnich	Rzeszów ul. Kustronia 4	7152293
7	Referat ds. Nieletnich i Patologii	Rzeszów ul. Jagiellońska 13	8583449
8	Powiatowa Stacja Epidemiologiczna	Rzeszów ul. Dąbrowskiego 79a	8541929
9	Ośrodek Wczesnej Interwencji Kryzysowej	Rzeszów ul. Skubisza	8635389

Instytucje, w których mogą znaleźć pomoc osoby z problemem uzależnień

Lp.	Nazwa instytucji	Adres	Nr telefonu
1	Centrum Leczenia Uzależnień	Rzeszów ul. Kochanowskiego	8581181
2	Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnień	Rzeszów ul. Siemińskiego 17	8611640

8. Bibliografia

1. Bandura A. Walter R. M., *Agresja w okresie dorastania*, Warszawa 1968.

2. Biblioteczka, Reformy nr 40, „O pomocy psychologiczno – pedagogicznej”, MEN, 2001.
3. Brejnak W., *Kocham i wychowuję*, Oficyna Wydawniczo – Poligraficzna Adam, Warszawa 1993.
4. Brzezińska A., *Spółeczna psychologia dziecka*, Warszawa 2000.
5. Dziewiecki M., *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Jedność, Kielce 2000.
6. Frączek A., *Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży jako zjawisko społeczne*, [w:] Frączek A., Pufal I., *Agresja wśród dzieci i młodzieży*, Kielce 1996.
7. Gaś Z., *Profilaktyka uzależnień*, WSiP, Warszawa 1993.
8. Gerstman S., *Rozwój uczuć*, Warszawa 1976.
9. Grochulska J., *Agresja u dzieci*, WSiP Warszawa 1993.
10. Hurlock E., *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.
11. Kosińska E., *Mądrze i skutecznie, Zasady konstruowania szkolnego programu profilaktyki*, Rubikon 2002.
12. Lew – Starowicz Z. (red.), *Dojrzewanie do miłości*, Książka i Wiedza, Warszawa 1989.
13. Ostrowska K., Ryś M. (red.), *Przygotowanie do życia w rodzinie*, Oficyna Wydawniczo – Poligraficzna Adam, Warszawa 1997.
14. Paziowie B. i G., *Szkoła, która ochrania*, Rubikon 2002.
15. Przetacznik M., Gierowska M., Makiello, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1992.
16. Simm M., Węgrzyn – Jonek E., *Budowanie szkolnego programu profilaktyki*, Rubikon 2002.
17. Skórzyńska Z., *Psychologia dla rodziców*, WSiP, Warszawa 1990.
18. Szewczyk W., *Psychologia*, WSiP, Warszawa 1990.
19. Szymańska J., *Programy profilaktyczne, podstawy profesjonalnej profilaktyki*, CMPPP MEN, Warszawa 2000.
20. Wojcieszek K., *Wygrać życie*, Rubikon 2002.
21. Żebrowska M. (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1996.

9. Aneks do Szkolnego Programu Profilaktyki

I. Plan realizacji działań profilaktycznych - rok szkolny 2014/15

Problem: *Występowanie zachowań agresywnych wśród uczniów.*

Przyczyny:

- Niedostateczne zainteresowanie rodziców dziećmi i szkołą,
- Nieumiejętność wyrażania uczuć,
- Niedostateczna integracja zespołów klasowych i zespołu szkolnego,
- Nieumiejętność radzenia sobie z trudnymi sytuacjami

Cel: Ograniczenie występowania zachowań agresywnych wśród uczniów.

Zadania:

Zadanie nr 1 - Wzmocnienie zainteresowania rodziców dziećmi i szkołą,

Zadanie nr 2 - Doskonalenie umiejętności wyrażania uczuć,

Zadanie nr 3 - Integrowanie społeczności uczniowskiej,

Zadanie nr 4 – Systematyczne wykorzystywanie procedur reagowania na zachowania agresywne

Zadanie nr 1

Lp.	Sposób realizacji	Odpowiedzialni	Termin	Monitoring
1.	Kontynuowanie organizowania popołudniowych konsultacji nauczycieli dla rodziców.	Dyrekcja	raz w miesiącu	frekwencja rodziców.
2.	Przygotowanie z rodzicami spotkań o charakterze organizacyjno – integracyjnym	wychowawcy klas	10.09.2014	lista obecności rodziców.
3..	Prowadzenie pedagogizacji rodziców zgodnie z rozpoznanymi potrzebami.	pedagog wychowawcy klas	wg harmonogramu	tematyka spotkań i frekwencja rodziców.
4.	Zapoznanie rodziców z zasadami współpracy ze szkołą.	wychowawcy klas I	I półrocze 2014/15	tematyka spotkań z rodzicami
5.	Systematyczne przypominanie rodzicom o: -zasadach współpracy ze szkołą -prawach i obowiązkach rodziców, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązku systematycznego	wychowawcy klas	praca ciągła	tematyka spotkań z rodzicami

	posyłania dziecka na zajęcia -obowiązku posiadania przez uczniów obuwia zmiennego -obowiązku posiadania stroju odświętnego w czasie uroczystości szkolnych			
6	Systematyczne przypominanie rodzicom treści procedur obowiązujących w szkole	wychowawcy klas informacja na tablicach ogólnodostępnych	praca ciągła	tematyka spotkań z rodzicami Informacja na tablicach
7	Przypominanie rodzicom o zasadach dotyczących zachowania i przebywania uczniów w szkole	Dyrekcja wychowawcy klas,	praca ciągła	tematyka spotkań
8	Uświadomienie rodzicom konsekwencji wszczynania bójek i innych form agresji	wychowawcy, nauczyciele	praca ciągła	tematyka spotkań
9	Zwracanie uwagi na kulturę osobistą uczniów	Dyrekcja nauczyciele wychowawcy klas	praca ciągła	tematyka lekcji wychowawczych
10	Uściślenie współpracy między nauczycielami, wychowawcami i pedagogiem a/nauczyciele na bieżąco informują wychowawcę o problemie b/dbanie o stały przepływ informacji między wychowawcą i pedagogiem c/wychowawca kontaktuje się z rodzicami nie tylko w czasie wywiadówek i konsultacji	nauczyciele wychowawcy pedagog	w zależności od potrzeb	zapisy w dzienniku lekcyjnym i dzienniku pedagoga

Zadanie nr 2

Lp.	Sposób realizacji	Odpowiedzialni	Termin	Monitoring
1.	Przeprowadzenie zajęć na temat uczuć wg	wychowawcy , pedagog	wg planów wychowawczych	zapisy w dzienniku, wnioski z realizacji.

	przygotowanych scenariuszy			
2.	Realizacja zajęć w celu kształtowania u uczniów zachowań asertywnych	pedagog, wychowawcy klas	wg planów wychowawczych	tematyka lekcji wychowawczych, zapisy w dzienniku
3	Realizacja zajęć na temat korzystania z Internetu	Pedagog, wychowawcy klas nauczyciele informatyki	wg planów wychowawczych	tematyka lekcji wychowawczych, zapisy w dzienniku
4	Realizacja zajęć na temat profilaktyki uzależnień w ramach programu „nie pal przy mnie proszę” i „Znajdź właściwe rozwiązanie”	pedagog wychowawcy klas III i VI higienistka	wg harmonogramu	tematyka lekcji wychowawczych zapisy w dzienniku
5	Wykorzystywanie w pracy z uczniami ćwiczeń relaksacyjno-wyciszających	wychowawcy	praca ciągła	informacje w sprawozdaniach wychowawców
6	Opracowanie z uczniami schematów postępowania w sytuacjach trudnych	wychowawcy pedagog nauczyciele	praca ciągła	tematyka lekcji wychowawczych
7	Zorganizowanie zajęć tematycznych z psychologiem	pedagog	wg ustaleń	harmonogram zajęć zapisy w dzienniku lekcyjnym

Zadanie nr 3

Lp.	Sposób realizacji	Odpowiedzialni	Termin	Monitoring
1.	Przeprowadzenie zajęć integracyjnych, opracowanie kontraktu z klasą	wychowawcy klas	IX 2014	zapisy w dzienniku, kontrakty,
2.	Kontynuowanie organizowania apeli.	Dyrekcja, wychowawcy	wg harmonogramu apeli	harmonogram apeli
3.	Przestrzeganie, aby hymn państwowy i szkolny był śpiewany w czasie uroczystości szkolnych i apeli.	wychowawcy klas, nauczyciel muzyki.	wg harmonogramu uroczystości	scenariusze uroczystości szkolnych
4	Organizowanie	wychowawcy klas V a	praca ciągła	informacje

	wspólnych zajęć z uczniami z wadą słuchu	i V d nauczyciele		wych.klas
5	Organizowanie konkursów i gier międzyklasowych	wychowawcy nauczyciele	praca ciągła	dokumentacja fotograficzna gazetki programy imprez
6	Prezentowanie osiągnięć uczniów	wychowawcy nauczyciele	cały rok	gazetki scenariusze apeli
7	Organizowanie imprez sportowo-turystycznych międzyklasowych i klasowych	Dyrekcja wychowawcy nauczyciele wf	cały rok	kalendarz imprez
8	Organizowanie akcji charytatywnych	pedagog, E.Bała, M.Adamczyk, U.Granat, Z.Międlar-Mruk nauczyciele świetlicy	cały rok	informacje na temat akcji
9	Angażowanie uczniów do udziału w akcjach charytatywnych	nauczyciele, wychowawcy	zgodnie z terminarzem akcji	gazetki /wykazy uczniów-wolontariuszy, podsumowanie akcji//

Zadanie nr 4

Lp.	Sposób realizacji	Odpowiedzialni	Termin	Monitoring
1..	Przypominanie uczniom treści procedur	wychowawcy klas, nauczyciele.	praca ciągła	zapisy w dziennikach.
2.	Przypominanie i analiza procedur podczas spotkań z rodzicami.	wychowawcy klas	praca ciągła	zapisy w dziennikach
3.	Stosowanie obowiązujących procedur .	Dyrekcja, wychowawcy klas, nauczyciele	praca ciągła	zapisy w zeszytach uwag i korespondencji z rodzicami
4	Edukacja prawna rodziców i uczniów klas szóstych	pedagog, dyrekcja, wychowawcy	wg ustaleń	informacja o zorganizowanym spotkaniu